

حدیث اسلامی

خاستگاهها و سیر تطور

هارالد موتسکی

به کوشش و ویرایش مرتضی کریمی نیا

مقدمه سرویر استار فارسی

فهرست مطالب

۷ مقدمه سرویر استار فارسی
۱۱ مقدمه ویراستار انگلیسی
۱۵ حدیث پژوهی در غرب... (هارالد موتسکی / مرتضی کریمی‌نیا)
۸۱	۱. اهمیت حدیث‌گرایی در اسلام (یوهان فوک / احمد نمایی)
۱۱۱	۲. ارزیابی مجلد روایات اسلامی (یوزف شاخت / محمدحسن محمدی مظفر)
۱۲۵	۳. یادداشت‌هایی با رویکری نو در باب سنت اسلامی (جان برتن / ربانه غلامی)
۱۴۷	۴. منازعات در باب جایگاه حدیث در اسلام (ایگناتس گلدتسبیر / نصرت نیل‌ساز)
۱۶۲	۵. تورات شفاها و حدیث... (گرگور شوئلر / لیلا هوشنگی)
۲۱۹	۶. اصول اربعونه (اتان کلبرگ / مرتضی کریمی‌نیا)
۲۷۳	۷. قدامت و خاستگاه إسناد (یوزف هوروویتس / مرتضی کریمی‌نیا)
۲۸۵	۸. نکات بیشتر درباره خاستگاه إسناد (یوزف هوروویتس / مژگان سرشار)
۲۸۹	۹. إسناد در روایات اسلامی (جیمز رابسون / مرتضی شوشتري)
۳۰۵	۱۰. برخی شیوه‌های تحلیل اسناد... (خوتیر یتبیل / سیدعلی آقایی)
۳۵۵	۱۱. تاریخ‌گذاری روایات... (مایکل کوک / فرهنگ مهروش و مرتضی کریمی‌نیا)
۳۹۳	۱۲. گرایش‌های مانوی... (ژ. ه. کرامز / محمدمهدی تقديسي)

۱۳. وصیت سعد بن ابی وقار... (مارستن اسپیت / سیده زهرا مبلغ)	۴۱۱
۱۴. ناخن‌های خود را کوتاه کنید... (مناخیم ای. قسطر / عبدالحسین کافی)	۴۳۹
۱۵. مُصنَّف عبد الرزاق صناعی... (هارالد موتسکی / شادی نفیسی)	۴۵۷
۱۶. ویژگی‌های مشترک نقد حدیث... (آلبرشت ثُت / مهرداد عباسی)	۴۹۷
۱۷. شهادت عاشقان پرشور... (ماهر جرار / حمید طالب)	۵۰۷
The Editor's Preface for Persian readers	1

مقدمه سرویراستار فارسی

حدیث پژوهی و تحقیق در باب ادبیات منقول در نخستین سده‌های اسلامی از قدیم ترین حوزه‌های اسلام‌شناسی غربیان طی قرون اخیر بوده است. این امر امروزه یکی از حیاتی‌ترین حوزه‌های پژوهش در میان ایشان گشته است؛ چنان‌که هرگونه تحقیق، نظریه‌پردازی و کاوش در تاریخ، اعتقادات، متون و دیگر وجوده فرهنگی جامعه اسلامی طی سه قرن نخست هجری مستلزم داشتن تصویری روشن و روشنمند از سیر پیدایش و تطور حدیث، و به‌طور کلی ادبیات منقول اسلام‌شناسان با گذشت زمان، همواره نوع مسئله‌ها، روش تحقیق و نظریه‌پردازی اسلام‌شناسان غربی تطور و گاه پیچیدگی بیشتر یافته است و در کنار آن، هر از چندی، تصحیح و انتشار متنی کهن درباب سیره، تفسیر، حدیث، تاریخ و مانند آن، افق تازه‌ای برای طرح پرسش یا روشنی نو بر ایشان گشوده است.

کتاب حاضر مجموعه ۱۸ مقاله بلند و کوتاه از گرایش‌ها و دوره‌های مختلف حدیث پژوهی غربیان است که حول مسائل قدیم و جدید حدیث پژوهی تألف شده‌اند. سرویراستار انگلیسی که مقدمه بلندی نیز بر کتاب نگاشته است، با اشراف بر تاریخ بلند این موضوع، مقالات مختلف را انتخاب کرده و احیاناً از دو زبان فرانسوی و آلمانی به انگلیسی برگردانده است. مجموعه نهایی در سال ۲۰۰۴ میلادی به زبان انگلیسی از سوی انتشارات آشگیت در انگلستان (در قالب یکی از ۴۸ مجلد موضوعی درباب تاریخ کلاسیک جهان اسلام) به انتشار رسیده است. دیگر مجلدات هر یک به موضوعی در تاریخ، زبان، ادبیات، علوم، معماری، و

فرهنگ جهان اسلام اختصاص یافته و از آن میان مجلداتی راجع به قرآن، تفسیر، کلام، شیعه، ملل و نحل، اصول فقه، فقه، سیره نبوی، تاریخ اندلس، نحو، و ... انتشار یافته است.

نویسنده‌گان مقالات رویکردهای مختلف از دوره‌های مختلف حدیث‌پژوهی در غرب را در نوشه‌های خود نشان می‌دهند. از این‌رو، خواننده محترم از فرست ارزیابی مسئله‌ها و روش‌های متفاوت ایشان برخوردار خواهد بود. هارالد موتسکی سرویراستار متن انگلیسی کتاب حاضر در مقدمه بلند خود در آغاز این کتاب، تاریخ حدیث‌پژوهی در غرب را به تفصیل همراه با سیر تحول در مسئله‌ها، روش‌ها و دستاوردهایش بررسی کرده و در مقدمه کوتاه خود برای خواننده فارسی زبان نیز به برخی مسائل کلی در این باب پرداخته است. از این‌رو، متن فارسی از مقدمه تفصیلی دیگر در این موضوع مستغنی است.

کار ترجمه، بازخوانی و ویرایش علمی این اثر از زمستان ۱۳۸۳ آغاز گردید. ترجمه برخی مقالات گاه از نو صورت پذیرفت و نمونه‌هایی از مقالات، به صورت کامل یا ملخص در مجله علوم حدیث انتشار یافت. در مدت انجام این پروژه طولانی از همراهی و یاری بسیاری از دوستان و همکارانم برخوردار بودم. نخست از یکایک مترجمان یاد و تشکر می‌کنم که طی شش سال اخیر هریک برگردان متاله‌ای را بر عهده گرفتند. سیدعلی آقایی، مهرداد عباسی، شادی نفیسی، نصرت نیل‌ساز، و لیلا هوشنگی علاوه بر ترجمه برخی مقالات بخش‌هایی دیگر را نیز خواندند و به اصلاح بیشتر آن کمک کردند. از میان مؤلفان انگلیسی مقالات، مایکل کوک، اتان کلبرگ و بیش از همه، هارالد موتسکی با مرور ترجمه فارسی مقاله خود نکاتی کلی یا جزئی را یادآور شدند. موتسکی همچنین در پایان کار، به رغم بیماری قلبی‌اش، مقدمه‌ای کوتاه برای خواننده فارسی زبان کتاب نگاشت که متن آلمانی و ترجمه فارسی آن در ابتداء و انتهای اثر حاضر آمده است. جا دارد بار دیگر از دوست ارجمند سیدعلی آقایی یاد کنم و سپاس بگزارم؛ وی علاوه بر برگردان فارسی مقاله خوتیر ییبل، در تحریر و ویرایش نهایی دو مقاله دیگر مرا یاری بسیار رسانید و از ابلاغ هیچ مشورتی در بهبود دیگر ترجمه‌ها دریغ نورزید. دوستانم محمد مرادی و

وحیدرضا نوربخش در «واحد ترجمه» پژوهشکده علوم و معارف حدیث وابسته به مؤسسه علمی و فرهنگی دارالحدیث، در شش سال گذشته در به انجام رسانیدن این طرح، پیگیری، همکاری مستمر داشتند. از تمامی ایشان سپاس می‌گزارم و برایشان دعای خیر می‌کنم. امید دارم تلاش نهایی ما رونق بیشتری در مباحثات حدیث پژوهی به ارمغان آورد و افق‌هایی جدید پیش روی محققان حوزه و دانشگاه بگشاید.

۱۳۸۹ آذر

مقدمهٔ ویراستار انگلیسی برای خوانندهٔ فارسی*

کتابی که ترجمهٔ فارسی آن رویاروی شماست، نگاهی به مطالعات حدیث‌پژوهانهٔ غیرمسلمانان در قرن بیستم را ارائه می‌دهد. مقدمه و ۱۷ مقاله‌ای که در این اثر گنجانده شده، نشان می‌دهند حدیث‌پژوهی غربیان به چه نوع پرسش‌هایی توجه داشته، با چه روش‌هایی در پاسخ به این پرسش‌ها تلاش کرده و به کدام نتایج دست یافته است.^۱

نخست باید بگوییم چرا با انجام ترجمهٔ فارسی این کتاب از سر شوق موافقت کردم. من خود دلایل متعددی داشتم. عالمان و روشنفکران مسلمان، غالباً بر پژوهش‌های اسلامی غیرمسلمانان یکجا انگ اسلام‌ستیزی زده‌اند. مفهوم «مستشرق» بار معنایی بسیار منفی با خود به همراه دارد. این سوء ظن وجود دارد که اسلام‌پژوهان غربی ابزاری در دست قدرت‌های اقتصادی و سیاسی‌اند که می‌خواهند کشورهای اسلامی را تحت سیطرهٔ خود درآورند. اما این تلقی‌ها در باب پژوهش‌های اسلام‌شناسانهٔ غربی و پژوهش گرانش منصفانه نیست. سوء تفاهم فوق علل چندی دارد. بسیاری از اهل علم و متفکران مسلمان در زبان‌های متعدد اروپایی

* اصل این مقدمهٔ کوتاه که هارالد موتسکی آن را به زبان آلمانی نگاشته، در انتهای کتاب حاضر آمده است.

۱. مراد از پژوهش‌های غربی یا پژوهش‌های غیرمسلمانان این نیست که محققان این آثار همگی غربی یا غیرمسلمانند؛ مسئله اصلی تنها این است که اینان از سنت‌های تحقیق غربی پیروی می‌کنند.

توانا نیستند و پژوهشگران غربی نیز مطالعات اسلامی خود را به این زبان‌ها منتشر می‌کنند. بدگمانی همه جانبه درباب اسلام‌ستیزی بدانجا انجامیده است که آثار بسیار محدودی از تحقیقات غربیان به زبان‌های فارسی، عربی و دیگر زبان‌های اسلامی ترجمه یافته‌اند. نتیجتاً کشورهای اسلامی تحقیقات غربیان را به‌ندرت، یا اساساً به‌گونه‌ای سطحی می‌شناسند. بنابراین قضاوت‌های منفی متداول در کشورهای اسلامی نسبت به اسلام‌پژوهی غربیان عمدتاً پیش‌داوری‌هایی است ناشی از نخواندن اصل آثار یا تعمیم یک اثر، و گاه برخاسته از مواضع مذهبی، یا سیاسی - ایدئولوژیک.

اینک ترجمه فارسی ۱۸ مقاله در کتاب حاضر - که در اصل به سه زبان آلمانی، انگلیسی، یا فرانسوی تألیف شده‌اند - جامعه دانشگاهی و فرهیخته ایرانی را اندکی بیشتر با حدیث‌پژوهی غربیان آشنا می‌سازد و قضاوت ایشان در این‌باره را شکل خواهد داد. آرزوی قلبی من این است که در نتیجه این کار، گفتگویی علمی میان حدیث‌پژوهان مسلمان و غیرمسلمان شکل گیرد و در آینده حتی بتوانند در پروژه‌های تحقیقاتی مشترک مساهمت ورزند.

حدیث‌پژوهی غربیان تاکنون عمدتاً بر منابع و آثار سنّی متکی بوده و توجه کمتری به سنت روایت شیعی و نقل آن داشته است. این امر در مجموعه مقالات کتاب حاضر نیز نیک نمایان است که در آن تنها یک مقاله درباب حدیث شیعه گنجانده‌ایم. حال آیا این کتاب، به این دلیل، چندان توجهی در میان خوانندگان فارسی زبان - که عمدتاً شیعه امامی‌اند - جلب نخواهد کرد؟ این داوری عجولانه‌ای است. دلایل و علایم متعددی هست که نشان می‌دهند روایات پیامبر اکرم ﷺ، اهل بیت ﷺ و صحابة وی در قرون نخست هجری را شیعیان و اهل سنت و جماعت به گونه‌ای مشابه تلقی و نقل کرده و بعدها در جوامع خود گردآوری، ثبت و کتابت کرده‌اند. از این رو می‌توان گفت بررسی‌های حدیث‌شناسان غربی درباب خاستگاه و سیر تطور جوامع حدیثی، سوالات تحقیقی، روش‌های پژوهش، و پاسخ‌های ایشان

برای وجود مختلفی از حدیث شیعه نیز بالاهمیت است.^۲ در سال‌های اخیر، آثار مهم چندی درباب خاستگاه و سیر تطور حدیث انتشار یافته است. برخی از آنها را در این مقدمه نام می‌برم تا کتابشناسی مذکور در مقدمه کتاب (مقالهٔ حدیث‌پژوهی در غرب) را تکمیل و به‌روز کنم.

Herbert Berg (ed.), *Method and Theory in the Study of Islamic Origins* (Leiden 2003)

Scott C. Lucas, *Constructive Critics, Hadīth Literature and the Articulation of Sunnī Islam* (Leiden 2004)

G.H.A. Juynboll, *Encyclopedia of Canonical Hadīth* (Leiden 2007)

Harald Motzki with Nicolet Boekhoff-van der Voort and Sean W. Anthony, *Analysing Muslim Traditions. Studies in Legal, Exegetical and Maghāzī Hadīth* (Leiden 2010)

Jonathan A.C. Brown, *Hadīth. Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World* (Oxford 2009)

که کتاب اخیر مشتمل بر فصلی درباب «روایات نبوی در شیعه» است.

در پایان لازم می‌دانم از مرتضی کریمی‌نیا تشکر کنم که اندیشهٔ کار را در سر پروراند، و وظیفهٔ دشوار و زمانبر ترجمه را به دوش کشید تا این کتاب را به فارسی برگرداند. آرزو دارم این ترجمهٔ فارسی خوانندگان خاص خود را بیابد.

۲۰۱۰، مه
فایمین، مه

هارالد موتسکی

۲. دو کتاب جدید‌الانتشار زیر نشان خوبی هستند که توجه به حدیث‌پژوهی شیعه در سال‌های اخیر رو به فزونی نهاده است. زمانی که این دو کتاب به دستم رسید، نسخهٔ نهایی اثر حاضر آماده انتشار شده بود. لذا نام آنها را نیز باید بر فهرست منابع مقالهٔ نخست (مقدمه) بخشن «حدیث غیرسنتی» افزود. این دو اثر عبارتند از:

The Formative Period of Twelver Shi'ism: Hadīth as Discourse between Qum and Baghdad by Andrew J. Newman (Richmond 2000); *Scripturalist Islam: The History and Doctrines of the Akbari Shi'i School* by Robert Gleave (Leiden 2007)

[از این دو اثر، کتاب نخست دوبار به فارسی ترجمه شده است. (متجم)]